

DR. FR. KOGOJ:

V spomin Valentinu Vodniku.

Ob stoletnici njegove smrti.

Tvoja struna je zapela,
domovina se zavzela,
srca vsa je vnel nje glas!

ako pozdravlja pesnik svojega predhodnika Valentina Vodnika, prvega našega pesnika v novi dobi. Kmetiški starši Valentina Vodnika si pač niso mislili dne 3. svečna 1758. l., ko se jim je rodil pri Žibertu v Zgornji Siški Valentin, da bo ta njihov sin ponos in dika slovenskega in jugoslovanskega naroda. Deček je odrastel in zrel je bil za šolo. S spoštovanjem se spominja svojega prvega učitelja Kolenca in svojega strica frančiškanskega patra Marcela, ki ga je pripravljaj v Novem mestu za latinske šole. V te je stopil pri jezuitih pri sv. Jakobu v Ljubljani. Po dovršenih 6 latinskih razredih se je vdal svojemu notranjemu nagibu in vstopil v red sv. Frančiška. Valentin Vodnik pravi v svoji šegavosti, da so ga »muhe gnale« v samostan. In tu je pel naš Valentin Vodnik kot pater Marcelijan novo mašo.

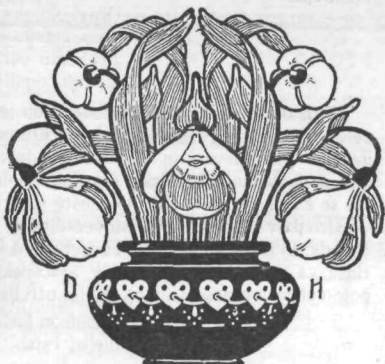
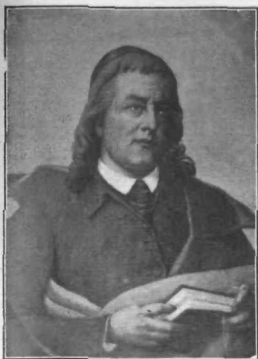
Prišel je na avstrijski prestol Marije Terezije sin cesar Josip II. Nastala je doba, ki jo nemški zgodovinarji imenujejo »prosvetljeni absolutizem«. Ta prosvetljenost in absolutizem sta obstajala v tem, da so uvažali po vsej državi skrajno ponemčevanje in napravljali preosnove v cerkvi, ne da bi bili tiste, ki so bile zanje namenjene, le malo vprašali za mnenje, kako naj se morebitne potrebne preosnove izvrše in kako jim je všeč nasilno ponemčevanje. Ta prosvetljeni absolutizem je obsenčil tudi našega Valentina Vodnika v njegovi tihi celici. Vodnik je zvezal svojo culico in šel med svetne duhovnike. Preden je pa mogel tu delovati, se je moral podvreči izpitu, da ume in zna kot katehet poučevati. Ta izkušnja mu je prinesla službo kateheta na Bledu. Prišel je v naše divno lepe, rajske kraje. Odtu je obiskaval okolico: videl je naš Bohinj, našo Savico, našo Savo, Javornik in Jesenice, videl je plavže in videl naše prednike delavce v teh plavžih in železnih rudokopih. Kaj čuda tedaj, da je Valentin Vodnik kot poznejši ribniški kaplan prosil za župnijo Gorjuše v Bohinju. Petero župnij je nastalo istočasno na blejskem gospodstvu briksenškega škofa: Bohinjska Bistrica, Bohinjska Bela, Ribno, Koroška Bela in Gorjuše. A naš pesnik se je odločil za Gorjuše, za svoj Vršac-Parnas. Njegov Vršac je bil pesnikov duševni, turistovski in umetniški polet:

Vršaca Parnasa
 zgoj svojega znam,
 inacega glasa
 iz gosli ne dam.

Z Vršaca se vidi beneško morje, lepa Hrvatska in Ljubljana in tirolske planšarice. Na Vršacu in okolici se vzdiguje sklad za skladom v nedoljivi lepoti:

... večni mojster ukazuje:
 Prid', zidar, se les učit!

In mogočni Triglav stoji pred njim z vsem pesniskim čarom:

Navdale Triglava
 me snežne kopé.

Tu v Gorjušah se je naš pesnik sprijateljil z možem izredno umetniškega okusa in ljubiteljem prelepe slovenske domovine: baronom Cojzom, posestnikom bohinjskih fužin. Z vso vnemo se je lotil spoznavati kamenje in nabavil si je lepo rudninsko zbirko. Iz Gorjuš je prišel za beneficiata k sv. Jakobu v Ljubljano. A tu ni ostal dolgo. Za tako učenega močja, kakor je bil Vodnik, ki je dovršeno govoril svoj materinski jezik, francosko, italijansko, nemško, latinsko in poznal druge slovanske jezike, se je moralo odpreti širše slovstveno polje, nego ga je nudila beneficiatska služba. Postal je na ljubljanski gimnaziji učitelj zgodovine, zemljepisja in franco-

ščine. A videl je živo potrebo pouka slovenskega človeka in začel je izdajati »Veliko Pratiko«, polno rekov in gospodarskih razmotrivanj. Ko je prenehala »Velika Pratika«, je šel Vodnik med časnikarje. Njegove »Ljubljanske Novice« mu delajo kot glavnemu uredniku vso čast.

Bližati so se jeli nemirni vojni časi. Napoleon je potrkal s krepko roko na avstrijska vrata. Prestrašila se je dunajska vlada in je hitro naročila plačanim nemškimi pesnikom pesmi za povzdigo potrebnega patriotizma. Take brambovske pesmi je moral tudi naš pesnik prelagati na slovenski jezik. A vidi se, da v teh preloženih pesmih ni pesnikove duše. Vse drugače pa zazveni »Brambovska«, ki v njej pozivlja na obrambo slovenske domovine:

Drava čigava je,
Soča čigava je?
Jih bomo var'vali,
kdo jih če piť!

Prišlo je leto 1809. Napoleonov duh je vkorakal v jugoslovanske dežele in ustvaril je Ilirijo, segajočo od Kotora pa do Beljaka in Save. Obsegala je Srbe, Hrvate in Slovence. Vodnik je postal ravnatelj ljubljanski gimnaziji, nadzornik ljudskih šol, vodja umetniško-obrtné šole. Red in mir sta se začela vračati v Ilirijo. Ceste so gradili, redno plačevanje davkov — »fronkov« — so uvedli, slovenščina je dobila veljavo v šoli in uradu. Vodnik, ki je v svojih spisih zavzet za to, da bodi ljudska šola šola materinskega jezika, spiše abecednik, krščanski nauk, slovensko slovnico. Zapoje veličastno pesem (odo) »Ilirija oživiljena«.

Napoleon kliče:
Ilirija, vstan'!
— — — — —
Svobodnosti tvoje
napočil je dan!

Ko bi Valentin Vodnik ne bil storil za svoj narod nič drugega, nego spesnil samo to odo, je zaslužil, da zavzame njegova podoba v zbirki slik naših mislecev odlično mesto. V tej odi se kaže kot čist in pristen Jugoslovan brez nobenega pridržka.

Napoleonova moč se je podrla: Ilirija je prišla pod staro avstrijsko pest. Dobil se je ovadah za Vodnika in »Ilirijo oživiljeno«.

En zarod poganja
prerojen, ves nov,

pravi Vodnik v »Iliriji oživiljeni«. Udariti je bilo treba ta zarod v sami njegovi glavi, in Vodnik je bil osumljen, da ni zanesljiv. Proč je moral od

mladine. Upokojili so ga z 200 gld. letno. Ker pa ni bilo primerne učitelja, je smel Vodnik kot pomožni učitelj vršiti šolsko službo. Z majhno in nezadostno plačo ni pa bil nič nevaren mladini.

Da bi potolažil policijske duhove, pravijo, je zložil Vodnik zato drugo Ilirijo, »Ilirijo zveličano«. Bodisi kakor hoče. Svoji drugi Iliriji je dal Vodnik pravo ime: »zveličana«. Vemo, da je bil tudi hudomušen. Kdor hoče biti zveličan, mora poleg drugih lastnosti imeti tudi to, da umrje. In prava Ilirija je bila mrtva in — zveličana.

Vodnik je spisal tudi več drugih knjig, tako n. pr. kuharske bukve. Ker ni bilo tedaj še nič prosvetnih delavcev, je moral Vodnik poprijeti povsod, koder so zevale praznote.

Neumorno delajoč za blaginjo svojega naroda, se je Valentin Vodnik razstal dne 8. januarja 1819. leta z zemeljskim življenjem.

In zopet sta bili

Ljubljansko polje
in . . . bistra Sava,
mati pevske umnosti,

ki sta ga na ljubljanskem pokopališču pri sv. Krištofu sprejeli v svoje naročje.

Veliki duhovi Slovenstva in Slovanstva so se poklonili Vodnikovemu duhu: naš nedosežni Prešeren s svojo iz srca prihajajočo in v srce segajočo, v Vodnikovem slogu složeno pesmijo:

V Arabje puščavi
se ptiček rodi;

blagi škof Slomšek pravi v svoji posvetitveni pesmi Vodniku, da ga sicer ni poznal po telesu, pač pa da je po duhu njegov učenec; in veliki Slovan Čehoslovak Jan Kolar mu odkaže odlično mesto v slovanskih nebesih.

Na pokopališču so mu postavili spomenik z napisom, vzetim iz pesmi njegovih:

Ne hčere, ne sina
po meni ne bo.
Dovolj je spomina:
me pesmi pojó.

Bolj kakor bi mogla hči in sin proslaviti Valentina Vodnika, ga proslavljajo njegova dela. Danes umevamo šele povsem ta dela. Pred in med svetovno vojno so nam bile marsikateri misli Vodnikove nekako zastrite. Danes — sto let po svoji smrti — pa stoji Vodnik pred nami v vsej mo-

gročnosti v »Iliriji oživljeni« — v ujedinenem kraljestvu Srbov, Hrvatov in Slovencev — kot popoln in navdušen Jugoslovan.

V Ljubljani so mu čestilci postavili lep bronast spomenik, ki stoji na Vodnikovem trgu. Valentinu Vodniku, našemu buditelju, preganjancu in preroku bodi večna čast in slava!

CVETINOMIRSKI:

Dehor in lisica.

Basen.

ostečega se s kokošjo zapazi nekoč lisica iz bližnjega grmovja dehorja. Pocede se ji sline; za hip postoji — in že se ji veselo posvetijo oči; skokoma se požene iz grmovja naravnost mimo dehorja in kakor da ga je bila samo mimovihraje opazila, zakriči s sopihajočim glasom: »Beži, stričko, beži, če ti je življenje drago! Volkovi so mi za petami!«

»Volkovi? Joj!«

In dehor, ves prestrašen, takoj izpusti načeto kokoš ter jo ubere za lisico. V treh širokih skokih jo dojde in v svojem begu je tako nagel, da jo kmalu tudi pusti za seboj, drveč bliskoma čez drn in strn.

Lisica teče še nekaj časa, ko pa vidi, da je izginil dehor že kdovekam pred njo v daljavo, se zasuče in se urno povrne k ostavljeni kokoši.

»Dober tek, zvitorepka!« si smeje vošči sama sebi ter se zadovoljno spravi nad kokoš. »Na prav lahek način sem si pripravila večerjo... Zakaj bi se tudi trudila, ko je pa toliko neumnežev na svetu! Saj mi sami nosijo jedi pred nos... Se skubsti mi ni treba putke, vse to delo je že opravil stričko dehor... O, dehor — ne samo od svojega telesa, tudi od neumnosti smrdiš, da je joj!« —

